

Михайло Мінаков

Надто м'яка влада: результати української культурної дипломатії в Італії, 2014–2015 рр.

У цій статті проаналізовано дії основних акторів української культурної дипломатії в Італії та їх результативність. Попри скромні результати культурної дипломатії в 2014–2015 роках, автор засвідчує наявність позитивної динаміки у стосунках двох народів: італійці більше цікавляться Україною і більше про неї знають. Разом з тим, серед італійців домінує «кремлівський» погляд на Євромайдан та війну на Донбасі. Статтю завершено переліком пріоритетів для підвищення ефективності української культурної дипломатії в Італії.

Ключові слова: «м'яка влада», культурна дипломатія, Італія, Україна.

In this article the author analyzes the actions and effectiveness of major actors in Ukrainian cultural diplomacy in Italy. Despite the meager results of this diplomacy in 2014–2015, author shows that there is a positive dynamic in the relations between the two nations: the Italians care and know more about Ukraine than they did previously. However, the Kremlin's view of the Euromaidan and the war in Donbas still prevails in Italy. The author presents a list of recommendations on how to make Ukrainian cultural diplomacy in Italy more effective and influential.

Keywords: soft power, cultural diplomacy, Italian perspective on Ukraine.

Динаміка ставлення європейських народів до України, її громадян, культури та політики сприяла докорінній зміні і зовнішньої політики, і безпекової стратегії Єврокомісії та урядів країн-членів ЄС. Значний вплив на цю зміну справила і культурна дипломатія зусиллями тисяч українців та європейських партнерів. Однак вплив цей був – і залишається – різним у різних країнах ЄС. Так, публічна думка скандинавських і балтійських країн швидко підтримала розвиток української демократії в постмайданний період, а також вона була на боці України у Донбаській війні. Натомість публічна думка Німеччини пройшла довгий шлях від відверто прокремлівської орієнтації до більш збалансованого розуміння складності ситуації в Україні та її південно-східних регіонах. Однак у Франції та Італії й посьогодні досить складно доносити до публіки думку української сторони. Такі відмінності дозволяють зловживати публіч-

ною думкою європейських народів противникам єдності Європейського Союзу та лідерам альтернативних геополітичних проєктів.

Особливий інтерес для розуміння зміни європейської публічної думки становить випадок Італії. З одного боку, наявність численної української громади давало Києву можливість для впливу на публічну думку Італії «знизу» засобами саме культурної політики. З іншого боку, політичні, економічні та культурні еліти Італії давно і тісно пов'язані з російським правлячим класом. В ситуації вибору чий бік прийняти в російсько-українському конфлікті італійська публічна думка мала достатньо підстав зважати на легітимні національні інтереси України та відчуту емпатію до біди мирного східноєвропейського сусіда. Однак цього значною мірою не сталося, і бачення російської сторони подій в Україні має більший вплив у Римі та Мілані.

Як працювала українська культурна дипломатія в Італії у 2014–2015 роках? Як доносилося

бачення української сторони до італійської публіки? Як лідери італійської суспільної думки ставились і ставляться до України? Які рекомендації до посилення культурної політики можна дати українським державним та недержавним акторам, що працюють в Італії? На всі ці запитання я дам свою відповідь у подальшому тексті.

1. Термінологія і метод

У розумінні культурної політики я виходжу з засад, запропонованих Джозефом С. Наєм. Він, зокрема, визначив нерозривний зв'язок культурної дипломатії та т. зв. «м'якої влади». «М'яка влада – це зданість впливати на інших задля досягнення своїх цілей за допомогою прихильності, а не через примус чи підкуп»¹. Така влада базується та здійснюється за допомогою культури, цінностей і публічних політик. Культурна дипломатія є реалізацією можливостей м'якої влади в інтересах країни².

Тут важливо звернути увагу на те, що реалізатором культурної дипломатії є не так урядові агенції (МЗС чи державні фонди з просування культури певної країни), як недержавні актори – громадянське суспільство, діаспора, академічна спільнота, бізнесмени, журналісти, спортсмени тощо. В некерованій та неконтрольованій діяльності множини акторів виявляється ефективність м'якої влади.

Також важливою є думка Ная про суб'єкта культурної політики – країни, а не держави. На цій ідеї наголошує Джон Мітчел, який дещо уточнив визначення культурної дипломатії. Він вказує на те, що культурна дипломатія – це «обмін ідеями, інформацією, мистецтвом та іншими аспектами культури між націями та народами задля розуміння»³. У нього акторами такого обміну є недержавні чинники і неформальні групи митців, науковців, освітян і підприємців. А процес описано не в суб'єкт-об'єктних термінах, а суб'єкт-суб'єктних. Роль державних інтересів у культурній дипломатії мінімальна, а суспільних – максимальна. Тобто Мітчел деполітизує культурну дипломатію.

Однак в реальній міжнародній політиці ми бачимо, що культурна дипломатія використовується владними елітами і державними установами в реалізації саме тих завдань, про які говорить Най.

Примирення розбіжностей між Наєм і Мітчелом можливе на основі концепції культурної дипломатії, запропонованої Наталією Мусієнко та Григорієм Шамборовським. Так, вони пишуть: «Культурна дипломатія – це процес, коли держава і суспільство беруть активну участь у формуванні свого національного образу, іміджу, стереотипу. Завданням культурної дипломатії є розвиток каналів та мереж спілкування між представниками творчих, наукових, бізнес- та інших інтелектуальних еліт різних країн. Заходи культурної дипломатії спрямовані на формування громадської думки в країні перебування. Цільовою аудиторією громадської дипломатії є як офіційні представники іноземних країн, так і широкі кола громадськості, діячі культури, освіти, ЗМІ, академічне середовище та молодь»⁴.

Справді, взаємодія державних і недержавних акторів визначає і динаміку культурної дипломатії, і ресурси м'якої влади. З чим мені важче погодитись у запропонованому формулюванні, так це з пересуванням у центр уваги «образу, іміджу, стереотипу». На мою думку, в фокусі культурної дипломатії перебувають національні інтереси, а не маркетингові уявлення про «іміджі націй» (хоч певну вагу вони, звісно, мають). Національні інтереси є спільною назвою для всієї суми різнорідних публічних інтересів державних і недержавних акторів, співпадіння яких відбувається передусім у питаннях безпеки, пересування людей і можливості вільної співпраці на інституційному та індивідуальному рівні задля спільного блага. Слід зважати на те, що досить часто, інтереси багатьох акторів культурної дипломатії суперечать державним інтересам. Трудові мігранти, вчені, студентська молодь, які не знайшли свого місця в Україні через корупцію, імітацію реформ, зростаючу побутову небезпеку та зубожіння, досить часто мають негативне ставлення до офіційних структур батьківщини. Зі своїх інтерв'ю з численними українськими вченими та митцями, які залишили Україну і живуть за кордоном, можу стверджувати про високу частку тих, хто має низьку лояльність до української держави. Однак ставлення до країни та народу у цих людей значно краще. Саме там, де інтереси різних державних і недержавних акторів збігаються, постає національний інтерес. І саме він перебуває в центрі культурної дипломатії. Натомість імідж як продукт пропаганди є короткоживучим, якщо не має

¹ Nye, Joseph S. *Public Diplomacy and Soft Power* // *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*. – March, 2008. – Vol. 616. – N 1. (94–109). – P. 95.

² *Ibid.*, p. 97.

³ Mitchell J. M. *International Cultural Relations*. – London: Allen&Unwin, 1986. – P. 3.

⁴ Шамборовський Г., Мусієнко Н. Завдання і можливості культурної дипломатії у розвитку сучасної держави та інститутів громадянського суспільства в Україні (програмний документ) // *Агора*. Випуск 14. – 2015. – С. 91.

за собою реального стану справ у країні-пропагандисті. За взірць неуспішної пропаганди править путінська Росія – імідж країни зіпсовано агресивною політикою Кремля попри гігантські вливання бюджетів; однак поразка в іміджі геть не означає неефективність російської культурної дипломатії. Друзі Росії – і демократичної, і путінської – залишаються при своїй думці попри занапашений імідж сучасної Росії.

Таким чином, я прийняв за базове визначення культурної дипломатії суму не- та/або мало-керованих результативних дій з адвокації легітимних національних інтересів одної країни в іншій засобами державних та недержавних акторів, включно з активними індивідами та малими групами з діаспор, громадського сектора, науки, освіти, бізнесу, спорту тощо. Результативність у цьому випадку представлена можливістю до емпатії одним народом ситуації іншого, визнанням легітимності національних інтересів одної країни в суспільній думці іншої.

Попри зазначені вище дискусійні аспекти визначення культурної дипломатії, є консенсус щодо того, що виконання заходів культурної дипломатії стосується почасти урядових агенцій, і здебільшого – недержавних акторів, включно з громадянським суспільством, діаспорою, академічною спільнотою, бізнесменами, журналістами, спортсменами і молоддю. Саме на їхню діяльність та результативність я зважав у своєму аналізі.

Для розуміння дій українських державних і недержавних агентів культурної політики я використовував дані з наступних джерел:

1. Витяг з Офіційного звіту про культурні заходи Посольства України в Італії у 2014–2015 роках, люб'язно наданий паном Євгеном Єніним, заступником керівника місії.
2. Опитування та інтерв'ювання експертів, обізнаних із ситуацією в італо-українських стосунках, та активістів українських асоціацій в Італії (з 15 надісланих анкет я отримав 11 відповідей).
3. Аналіз матеріалів з української та італійської преси, а також тематичних груп у соціальній мережі Facebook¹.

¹ До цих груп належать п'ять найактивніших Facebook-спільнот: *Українці в Італії (об'єднуємось в єдину групу!)*, (<https://www.facebook.com/groups/129796527060913/?ref=ts&fref=ts>); *Україна і Італія /Ucraina e Italia*, (<https://www.facebook.com/groups/176369449071563/?ref=ts&fref=ts>); *«Бізнес-клуб» українців в Італії*, (<https://www.facebook.com/groups/536336816379049/?ref=ts&fref=ts>); *Італійсько-українська асоціація «КАЛИНА»*, (<https://www.facebook.com/groups/1663179297255803/?ref=ts&fref=ts>); *Українська газета – видання для українців в Італії*, (<https://www.facebook.com/groups/354776636844/?ref=ts&fref=ts>). Разом у цих групах понад 2 тис. членів.

Для розуміння того, як і яка інформація про Україну доноситься до італійців я проаналізував дані з наступних джерел:

1. Опитування італійських експертів, обізнаних із ситуацією в італо-українських стосунках (з 15 надісланих анкет я отримав 13 відповідей; відповіді отримано від вчених-членів Італійської асоціації українців, італійських журналістів і бизнесменів).
2. Інтент- та контент-аналіз матеріалів основних італійських ЗМІ за період з січня 2015 по січень 2016 року². Цей аналіз стосувався частоти та контексту згадування України та пов'язаних з нею кіл питань.

На основі аналізу зазначених даних я сформулював ряд рекомендацій для українських державних і недержавних акторів культурної дипломатії.

2. Дії українських акторів в Італії

З огляду на дискусію в першому розділі, я би визначив наступні пріоритети для української культурної дипломатії в Італії:

- 1) схвальне ставлення італійської суспільної думки до європейської та євроатлантичної інтеграції України і до визнання українського народу членом родини європейських народів;
- 2) схвальне ставлення італійської суспільної думки до лібералізації візового режиму з країнами-членами ЄС та захисту прав і інтересів громадян України, які постійно мешкають в Італії;
- 3) схвальне ставлення італійської суспільної думки до нейтралітету (як мінімум) чи підтримки (як максимум) України в Донбаській війні, до відновлення контролю України над Кримом;
- 4) схвальне ставлення італійської суспільної думки до інвестицій в Україну та рівноправної співпраці між двома бизнес-спільнотами.

У разі хоча б часткового виконання цих завдань, офіційній дипломатії України було би легше виконувати свої політичні функції і завдання. При цьому не слід забувати, що культурна дипломатія не може бути зняряддям виконання суто

² Аналіз стосувався матеріалів впливових газет та електронних ЗМІ, які формують весь спектр публічної думки від правих партій і їхніх прибічників – до лівих: *Ansa* (<http://www.ansa.it/>); *Corriere della sera* (<http://www.corriere.it/>); *il Fatto Quotidiano* (<http://www.ilfattoquotidiano.it/>); *il Giornale* (<http://www.ilgiornale.it/>); *Libero Quotidiano* (<http://www.liberoquotidiano.it/>); *Limes* (<http://www.limesonline.com/>); *l'Osservatore Romano* (<http://www.osservatoreromano.va/>); *Il Post* (<http://www.ilpost.it/>); *La Repubblica* (<http://www.repubblica.it/>); *La Stampa* (<http://www.la-stampa.it/>); *TG1* (<http://www.tg1.rai.it/>); *TG3* (<http://www.tg3.rai.it/>); *l'Unita* (<http://www.unita.tv/>). Ці джерела було визначено завдяки відповідям експертів та перевіркою цих відповідей відвідуваністю і цитованістю матеріалів цих ЗМІ лідерами суспільної думки в Італії.

державних міжнародно-політичних функцій. Тож, скажімо, питання санкцій проти Росії чи надання військової допомоги Україні не може бути серед завдань власне культурної дипломатії.

Українські офіційні структури, передусім МЗС та Посольство України в Італії, підтримували проекти українських громад в Італії та груп італійських громадян (прихильно налаштованих до України науковців, митців та освітян), спрямованих на «проведення заходів з висвітлення трагічних подій в Україні»¹. На мою думку, це досить вдале формулювання завдання саме для заходів «м'якої влади», оскільки воно може призвести до переживання емпатії у суспільній думці і створити тривалу прихильність до національних інтересів України в італійському суспільстві.

Серед заходів, які виконувалися за фінансового та адміністративного сприяння Посольства, були:

- виставка «Кольори свободи» (худ. М. Діордійчук та Є. Стрелков), присвячена «боротьбі за незалежність на Майдані», у приміщенні Посольства (17/07/2014);
- допрем'єрний показ фільму «Майдан» режисера І. Лозниці в приміщенні кінозалу Палати депутатів Італійського парламенту (2/12/2014);
- участь українського кіна на Міжнародному кінофестивалі в м. Флоренція (грудень 2014);
- сприяння ряду флеш-мобів по містах Італії на підтримку України під час війни на Донбасі та анексії Криму (серпень 2014 – травень 2015);
- організація маршу на підтримку миру в Україні (21/09/2014 в Римі, до 10 тис. учасників).

Крім того, Посольство посилювало канали зв'язку з організаціями українських мігрантів та італійських науковців-україністів (передусім з Італійською асоціацією українців). Розвиток цієї інфраструктури почасти посилював взаємодію офіційної та культурної дипломатії.

Слід зазначити, що Посольство також намаглося співпрацювати з громадськими організаціями і групами українців, які мешкають в Італії. На сайті Посольства згадується близько ста таких організацій. З них 50 входило в Громадську раду представників українських асоціацій².

З інтерв'ю та опитувань українців, які мешкають в Італії і входять до зазначених груп, співпраця їхніх організацій з Посольством стосувалася таких напрямів:

- волонтерська допомога ЗСУ та організаціям, що опікуються пораненими і біженцями;
- спільна участь у політичних акціях (марші, флеш-моби, акції на захист українських політичних в'язнів у Росії тощо);
- культурні заходи (науково-освітні семінари чи мистецькі події).

У цій співпраці частина респондентів досить критично ставилася до дій Посольства, зокрема критикуючи відсутність коштів для заходів і повільність в ухваленні рішень, відсутність «системності в заходах». Серед позитивних рис роботи з Посольством у 2014–2015 роках респонденти називали «набагато більшу відкритість до громадських ініціатив», готовність долучатися до заходів, що організовані іншими організаціями з метою просування українських національних інтересів і «значно більша активність, ніж у попередні роки»³.

Недержавні актори в останні два роки показали різний рівень участі в культурній дипломатії.

Українська діаспора в Італії украй різноманітна. З моїх інтерв'ю було очевидно, що регіональні та конфесійні відмінності, які останнім часом дещо змінилися в Україні, в італійському контексті набагато більш загострені. Досить часто діаспорні організації гуртуються навколо парафій, що дуже критично ставляться одна до одної. Так, приміром, співпраця одної з парафій із Посольством веде до небажання іншої парафіальної організації співпрацювати з українською місією. В інтерв'ю учасники греко-католицьких і різних православних громад відповідали, що неохоче співпрацюють між собою, підозрюючи інших у лояльності до третіх, неукраїнських центрів влади. Також про деструктивні тенденції різних конфесійних громад свідчать дискусії у зазначених Facebook-спільнотах.

Проте з тих же інтерв'ю та веб-спільнот стає помітно, що акції, пов'язані з гуманітарними та правовими питаннями, могли об'єднувати українських громадян-мешканців Італії. Серед таких спільних заходів учасники всіх сторін називали марш у Римі, збір коштів (чи ліків) для поранених та біженців, а також захист політичних в'язнів у Росії. Також об'єднувальними заходами були фольклорні акції; щоправда їхня впливовість у термінах «м'якої влади» сумнівна.

Напевно, найпомітнішими в термінах культурної дипломатії були освітньо-наукові заходи, організовані спільно українськими та італійськими

¹ Тут і далі цитовано текст витягу офіційного звіту Посольства України в Італії щодо його діяльності в 2014–2015 роках (текст було надано заступником керівника місії, паном Євгеном Єнінім, в електронному форматі).

² Інформація з сайту Посольства за адресою: <http://italy.mfa.gov.ua/ua/ukraine-it/ukrainians-in-it> (перевірено 10/03/2016).

³ Цитати наведено з інтерв'ю та письмових відповідей на опитувальники.

вченими й освітянами. Як правило, в таких заходах брали участь помітні особи з обох країн, офіційні представники України та італійської влади. Впродовж останніх двох років саме академічна спільнота мала постійно зростаючий вплив через залучення до заходів людей, які впливали на публічну думку Італії.

Напевно, найактивнішою структурою в цьому аспекті була Італійська асоціація україністів (*IAU, L'Associazione Italiana di Studi Ucrainistici, A.I.S.U.*)¹. Саме її члени були ініціаторами десятків заходів в італійських університетах та публічних установах, де обговорювали як суто наукові теми, так і загальні політичні. Серед активних членів Асоціації – Джованна Броджі, Оксана Пахльовська, Джованна Седіна, Масімільяно ДіПаскуале та чимало інших науковців².

Так, скажімо, в 2014–2015 роках в університетах Риму, Мілану та інших міст відбулися наукові конференції, де розглядалися наступні теми:

- історія української культури;
- історія зв'язків України та Італії;
- неоднозначна політика пам'яті в Україні;
- теми, пов'язані з життям і творчістю Тараса Шевченка (на цей період припадає 200-річний ювілей з дня народження поета);
- причини і наслідки, цілі та учасники протестів на Майдані;
- міжнародно-правові наслідки захоплення Криму та російсько-української війни на Донбасі тощо.

Мені вдалося нарахувати 12 таких конференцій, на п'яти з яких довелося побувати особисто. Як учасник цих подій, можу зазначити, що сприйняття української проблематики на академічних конференціях в Італії значно змінилося. Якщо в 2014 році досить сильними були критичні оцінки Євромайдану і перебільшення ролі в ньому крайніх правих, то на кінець 2015 року можна говорити про емпатичне ставлення італійських науковців, студентів, ширшої інтелектуальної спільноти до ситуації в Україні. Також помітним стало намагання італійської сторони запрошувати на наукові заходи, присвячені пострадянській чи російській тематиці експертів з української тематики. Таким чином, розгляд пострадянських суспільств та їхніх проблем відбувається у більш збалансований спосіб.

¹ Більше про Асоціацію можна довідатись на її сайті: <http://www.aisu.it/> (перевірено 10/03/2016).

² Повний список членів Асоціації з контактами доступний за посиланням: <http://www.aisu.it/index.php/associazione-aisu/soci-della-associazione-italiana-di-studi-ucraini> (перевірено 10/03/2016).

Група активних науковців-членів ІАУ (Алесандро Акілі, Марія-Грація Бартоліні та Марко Пулері) також започаткувала медіа-проект «*Minima Ucrainica*» – англomовний кварталник, який акумулює та розповсюджує ретельно відібрану якісну актуальну інформацію про українську політику, суспільство та культуру та їх аналіз³. Цей проект – взірць того, як інтернаціоналізується культурна дипломатія. «М'яка влада» залучає до культурної дипломатії однієї країни представників іншої, які ретранслюють легітимні національні інтереси далі, на інші суспільства.

Також україно-італійські зв'язки розвиваються активно між митцями, співаками, кінематографістами тощо. В цій частині помітна роль і офіційних установ, і частки бізнесу. Так, скажімо, виставка фотографій Бориса Михайлова в Турині мала несподівано часте згадування в усіх центральних ЗМІ Італії і представляла Україну «такою ж нормальною країною, як Франція чи Італія».

Разом з тим, слід зазначити, що у порівнянні з науковцями та освітянами бізнес-спільнота в останні роки пасе задніх. Великою поразкою стала неучасть України в «Мілан-Експо 2015» – головній економічній події минулих років в Італії. Також млявою є діяльність бізнес-клубів у великих італійських містах за участі італійських та українських бізнесменів. Особливо помітний дефіцит бізнес-спілкування на тлі активності російської бізнес-спільноти в Італії.

Хоч певні позитивні події були і в цій площині. Так, *U Foundation* (приватний фонд Івана Литвина та Тетяни Терехової) надав грант Міланському державному університету на підтримку курсу з української літератури впродовж 2015–2017 рр. Проекти такого ґатунку мають системний вплив на підготовку італійських кадрів для української культурної дипломатії.

Набагато тіснішими стали зв'язки українських та італійських медіа-спільнот. Чимало італійських журналістів були відряджені до Києва в часи Євромайдану. Після цього вони значно покращили свої знання про сучасну українську політику і мають добрі контакти з журналістами з Києва, Львова, Одеси і Харкова.

Ще одним каналом для спілкування двох медіа-спільнот стала італомовна сторінка *Stopfake*⁴. Матеріали про події в Україні тут подано водночас із контрпропагандистською метою. Тим самим

³ *Minima Ucrainica*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minimaucrainica.com/> (перевірено 10/03/2016).

⁴ Італомовна сторінка *Stopfake* доступна за адресою: <http://www.stopfake.org/it/> (перевірено 10/03/2016).

Таблиця 1. Частота згадування України в обраних ЗМІ

Рік/квартал	14/1	14/2	14/3	14/4	15/1	15/2	15/3	15/4
Україна, українці, українське	87	129	120	167	201	198	152	101

Таблиця 2. Контекст згадування України в обраних ЗМІ

Рік/квартал	14/1	14/2	14/3	14/4	15/1	15/2	15/3	15/4
Україна	революція, протести	революція, війна, Росія, США	війна, мир, вибори	війна, Росія, США	війна, Росія, США	війна, Росія	війна, Росія, США	війна, Росія
українці, українське	протест, націоналізм	російське, сепаратизм	біженці, націоналізм, бідність	націоналізм, бідність, сепаратизм	біженці, бідність, криза	біженці, бідність, криза	бідність, криза	бідність, криза

Таблиця 3. Іntenції згадування України в обраних ЗМІ

Рік/квартал	14/1	14/2	14/3	14/4	15/1	15/2	15/3	15/4
Україна, українці, українське	здивування, острах	острах, здебільшого негативне ставлення до подій	острах, здебільшого негативне ставлення до подій, зростає кількість співчуття	здебільшого негативне ставлення до подій, зростає кількість співчуття	здебільшого негативне ставлення до подій, зростає кількість співчуття	паритет нейтральних репортажів, негативного ставлення та співчуття	паритет нейтральних репортажів, негативного ставлення та співчуття	паритет нейтральних репортажів, негативного ставлення та співчуття

вплив російських мереж пропаганди зазнає певного обмеження.

Наприкінці цього розділу слід відзначити, що заходи основних акторів української культурної дипломатії в Італії відбувалися за умов сильної протидії російських пропагандистських мереж. У 2014–2015 рр. Кремль використовував для провадження власної інформаційної політики не тільки ЗМІ, але й групи впливу – бізнес-клуби, спортивні події, мистецькі та освітні заходи. На цій базі було створено групи активістів пропутінської орієнтації, які активно відвідували заходи, де обговорювалися події в Україні. Щоправда, на кінець 2015 року їхня активність значно знизилася.

Якщо порівнювати активність акторів української та російської культурної дипломатії, то остання мала постійну перевагу в усіх контекстах. І лише в громадянському, медійному та освітньо-науковому секторі була гідна протизвага прокремлівським заходам.

Таким чином, є всі підстави говорити про те, що основними акторами української культурної дипломатії в Італії були Посольство, мережа українських громадських асоціацій, науковці з освітянами та журналісти. Водночас співпраця на рівні економічних гравців та ряду інших можливих учасників культурної дипломатії (передусім спортсмени) була вкрай незначною. Вочевидь, в усіх секторах культурної політики є зна-

чний простір для зростання активності та ефективності дій.

3. Сприйняття України її національних інтересів у публічній думці Італії

У попередньому розділі розглянуто помітних акторів української дипломатії в Італії та їхні дії. Однак визначити результативність цих дій досить важко за відсутності baseline-даних ставлення італійців щодо, скажімо, україно-російського конфлікту в 2014 році. Проте відомо, що наприкінці 2015 року 59 % італійців вважали війну на Донбасі громадянською війною українців, а причиною війни 31 % назвав втручання Заходу в російсько-українські стосунки¹. За тим же соціопитуванням відомо, що серед мешканців Італії 32 % не бачили перешкод для вступу України до ЄС.

Хоч такі цифри виглядають дещо розпачливими, зрозуміти що насправді відбувається в італійському суспільстві можна побачивши динаміку публічної думки щодо України. За відсутності можливості перевірити динаміку (на жаль, доступних даних про публічну думку італійців на початку 2014 року немає ані в автора статті, ані в опитаних експертів) я застосував непрямі методи оцінки ставлення італійців до України, які дають

¹ What do EU citizens think about Ukraine? – Kyiv: Institute for Cultural Policy, 2015. – P. 52–59.

дещо більш оптимістичну картину. Як уже було зазначено в описі методики, спираючись на рекомендації опитаних експертів, я вибрав тринадцять найвпливовіших ЗМІ в Італії і виміряв частоту згадування слів «Україна», «українське» та «українці» (Ucraina, ucraini), контекст та інтенцію застосування цих слів між січнем 2014 та січнем 2016 рр. Для підрахунку та аналізу було обрано матеріали повністю присвячені опису справ в Україні (побіжні згадування були відсіяні). В результаті маємо наступну картину:

Серед ЗМІ, які найприхильніше ставляться до України, слід відзначити *TG3*, *l'Unita* та *la Stampa*. Негативні матеріали найчастіше трапляються у *TG1*, *il Fatto Quotidiano*, *il Giornale* та *l'Osservatore Romano*. Часопис «Limes», який належить до числа провідних інтелектуальних журналів, також має досить прокремлівський крен, хоч і утримує напорі збалансований вигляд своїх матеріалів. Решта ЗМІ схильні публікувати більш-менш збалансовану інформацію. Але навіть в збалансованій подачі матеріалів присутня ідея, яку один з експертів, дещо перебільшуючи, описав так: «Українці нам симпатичні, Путін погана людина загалом, але треба розуміти, хто сильніший і не псувати стосунки з Москвою» (Анна Зафесова, італійська журналістка).

Наведені дані дають підстави вважати, що в публічній думці Італії з'явилися як емпатія до українців, так і певна емоційна втома від неперервної війни. Перше дозволяє говорити про певний успіх культурної політики. На фоні співчуття бідам, які переживають українці сьогодні, політичні та економічні еліти не можуть бути відверто прокремлівськими в своїй політиці. Це також створює певні межі для російської пропаганди.

В другому випадку, нейтральність свідчить про певну «звичку» до подій в Україні. Фактично, ідеться про те, що емоційна втома зменшує можливість співчуття і готовність значної частини аудиторії не обирати сторону в оцінці подій. Ця тенденція суперечить першій і, навпаки, створює несприятливі умови для української культурної дипломатії.

Зважаючи на активність науково-освітнього сектора в італійсько-українському діалозі, я також звернув увагу на те, які книжки було видано італійськими авторами про Україну в 2014–2015 роках. Національний каталог Італії (<http://www.sbn.it/opacsbn/opaclib>) дає вказівку на 35 монографій та збірок, виданих у 2014–2015 роках і присвячених українській тематиці. Це втричі більше, ніж у 2013–2011 роках.

З числа зазначених книжок 11 мають відверто антиукраїнську настанову, почасти в річищі кремлівської пропаганди¹, почасти як реакція лівих радикалів на уявно правий Євромайдан². Вісім з цих книжок були видані 2014 року.

Прихильне до України та Євромайдану тлумачення подій подано в 6 книжках³. З них три було видано наприкінці 2014 року, і три – у 2015-му.

Однак до успіху української культурної дипломатії слід зарахувати й решту видань, які або не стосуються власне подій 2013–2015 років, або тлумачать їх у нейтральний спосіб. Вочевидь, в італійському суспільстві загалом, і серед інтелектуалів зокрема існує інтерес до України, її суспільства й історії.

Наведені дані показують, що:

- в Італії зросла цікавість до України;
- почасти ця цікавість призвела до поширення співчуття до ситуації, в якій живуть і захищаються українці;
- населення Італії стає більш обізнаним щодо України, її суспільства та культури;
- попри певний прогрес, італійська публічна думка досі асоціює Україну з війною та бідністю, а у наявній війні не бачить зв'язку з агресивною політикою Кремля.

4. Рекомендації

Отже, якщо порівняти пріоритети української культурної дипломатії в Італії з досягненнями, то можна говорити про поступове збільшення схвального ставлення італійської суспільної думки до європейської (хоч і не євроатлантичної) інтеграції України. Український народ визнають членом родини європейських народів. Натомість візове питання і підтримка України у війні залишаються дразливими питаннями. Також обізнаність про характер української корупції не сприяє схвальному ставленню італійської суспільної думки до інвестицій в Україну та рівноправній співпраці між двома безбизнес-спільнотами.

Зважаючи на наведені дані та поради, висловлені експертами, можна визначити пріоритети для розвитку української культурної дипломатії в Італії:

¹ Наприклад, у таких виданнях: Vigna, Enrico (2014) *Ucraina, Donbass: i crimini di guerra della giunta di Kiev*, Jesolo: Zambon; чи Bonelli, Max (2015) *Antimaidan: i motivi del genocidio del popolo dell'Est Ucraina*, Roma: Armando.

² Наприклад, у виданнях: *Ucraina in fiamme: formare il Fronte Rivoluzionario Mediterraneo-Europeo dei lavoratori*, Milano: Rivoluzione Comunista, 2014.

³ Наприклад: Bellezza, Simone Attilio (2014) *Ucraina: insorgere per la democrazia*, Brescia: La scuola, 2014; чи Lucio, Caracciolo (2015) *Attacco all'Ucraina*, Roma: Teti.

- посилити співпрацю Посольства, інших офіційних установ з недержавними акторами; надати українській місії кошти для просування української культури в Італії;
- обрати ряд журналістів з числа тих, що прихильно ставиться до України, і тих, хто здебільшого підтримує сепаратистів, та вести з ними постійну роботу, допомагати в організації візитів до України; робота з обома групами журналістів може призвести до більшої обізнаності та збалансованості в матеріалах італійських ЗМІ;
- створити фонд підтримки української культури в Італії за співпраці державного та комерційного секторів України; навіть скромні кошти, розподілені через чесні конкурси під розумні пріоритети, можуть мати системний позитивний характер на взаємини двох народів;
- в просуванні української культури робити наголос на сучасних тенденціях у мистецтві та науці, а не сільському фольклорі, який підтримує негативні упередження щодо українців; крім того, в медіях важливо поширити уявлення про Україну як нормальну сучасну культурну країну;
- можливими формами інформування про сучасну Україну можуть бути харчові, літературні та кінофестивалі;
- зважаючи на культурну специфіку Італії, необхідно сприяти більшій участі спортсменів і бізнесменів у заходах культурної дипломатії; необхідна підтримка самоорганізації цих секторів та їх зв'язку з італійськими ЗМІ.

На мою думку, є всі підстави вважати, що перед акторами української культурної дипломатії в Італії велике поле роботи. На цей момент наша «м'яка влада» в Італії надто м'яка та дезорієнтована.